

В. В. Орлов

Прагматика кольорових позначень у перекладознавчому аспекті

Прагматика будь-яких мовних одиниць тісно пов'язана з їхньою семантикою. Перша виступає як єдиний неповторний компонент того чи іншого знака; друга виражає значення, яке при застосуванні в різноманітних ситуаціях має різні відтінки, різну комунікативну спрямованість тощо. Відрізнити прагматичне значення від власно семантичного іноді дуже не просто. Прагматичні значення у мовленні мають тенденцію до закріплення, тому що людині властиво застосовувати у своїй мовленнєвій та розумовій діяльності динамічний стереотип [1:16]. Виходячи з цього та для урахування різниці між власним значенням слова та його функцією в мовленні ми звертаємося до прагматики.

Найголовною метою лексики є виявлення функційних та стилістичних розбіжностей у мові, що обумовлює близьке до прагматичного значення слова явище – конотацію, під якою ми розуміємо сукупність вторинних значень символічного порядку, які мірою потреби додаються до первинних, пов'язаних, у свою чергу, із знаком або повідомленням. Не володіючи статутом компонента власне семантичної структури слова (частини його значення), конотації, тим не менш, іноді надається велика роль в емоційному забарвленні мовлення.

Прагматичний зміст слова на рівні мови співвідноситься з конотативним компонентом семантичної структури слова. Під конотацією розуміють також прагматико-експресивний компонент змістовного плану мовленнєвих суттєвостей. Він доповнює об'єктивний та граматичний зміст слова. Конотативний компонент значення слова функціонує в процесі комунікації, при його актуалізації у висловленні [2:219]. У зв'язку з цим автор твору вибирає та організовує мовні засоби таким чином, щоб вони не тільки мали смисл, а й викликали у читача емоційну реакцію та естетичну насолоду.

Для кожного слова мови при даному контекстуальному оточенні існу-

ють необхідні відносини між формою та змістом інформації, між його матеріальною реалізацією та поняттєвими даними, для яких воно служить. Будь-яке слово набуває смислу, якщо з попередньої інформації можна зробити висновок про те, що йшлося про цей предмет раніше. Знакова система динамічна, одне слово пов'язується з іншим, одне значення слова пов'язується з іншим, завдяки цьому значення змінюються залежно від їх "ансамблю" [3:136]. Описуючи семантику віртуального знака, крім переліку його значень треба звертати увагу на його змістовні зв'язки та статутні ознаки. Поряд з цим треба описувати, як на цьому наголошує М.В.Нікітін, загальні правила змістового варіювання слів, якими визначаються оказіональні флуктуації узуальних значень, їхні потенційні асоціативні переосмислення [4:32].

Значення будь-якого словесного знака містить у собі особливості його парадигматичних та синтагматичних зв'язків з іншими знаками. В цьому можна переконатися на прикладі функціонування іменника *or* в різних за тематикою контекстах.

Так, у романі "Ежені Гранде" Оноре де Бальзака цей метал стає для паня Гранде смислом усього життя. Слово *or*, не змінюючи свого первинного значення, символізує жадібність цього персонажа, який оцінює усі речі та почуття у луїдорах та каратах [5:59]. Роман "Мадам Боварі" Гюстава Флобера містить власне ім'я, у склад якого входить той самий іменник *or*. Назва "*Lion d'or*" достатньо точно говорить про соціальний стан власниці шинку з такою назвою та його відвідувачів. В цьому випадку має місце вже не пряме значення іменника *or*, виступаючого в ролі епітета, але додатковий компонент залишається тим же, що й у романі "Ежені Гранде", – засіб вирішення багатьох життєвих питань.

Зовсім не тварину, зроблену з золота, має на увазі абат Карлос Ерера у романі "Втрачені ілюзії", коли говорить про зміну життєвих цінностей в буржуазному суспільстві. *Золоте Теля* виступає як символ для тих, хто оцінює реальність, як і старий Гранде. Слово як художній знак, на відміну від нехудожньої комунікації, володіє різного роду інформаційною цінністю. Воно спрямоване на те, щоб викликати глибокі емоційні почуття. Крім того, що прагматичний потенціал слова зумовлюється експресивними можливостями мовних значень, а відносини між знаками у тексті забезпечують прагматичний потенціал, деякі компоненти прагматичного значення, за словами Т.А.Казакової, "вносяться у текст художньо-комунікативним досвідом та мовленнєво-розумовим типом одержувача" [6:13]. У зв'язку зі сказаним ми можемо стверджувати, що слова набувають реального значення тільки в оточенні інших слів, на що вже наголошувалося вище. Таке оточення виникає в умовах більш-менш широкого контексту, який певною мірою актуалізує слова у мовленнєвому акті. Завдяки такому явищу несумісні в інших

стилях мовлення іменники *buisson ta fer* [7:317] набувають особливого змісту у художньому мовленні. Автор роману “Вогонь” об’єднує ці іменники з метою зображення перебування солдатів на війні. Словосполучення *buisson de fer* (залізні куці) не має ніякого відношення до природи, але зображує численну кількість металевих споруд. У романі ми зустрічаємо декілька вживань сполучення *fil de fer*, але автору не вистачає цього сполучення, і він вживає сполучення *buisson de fer*.

Вживання іменників, що називають хімічні елементи (НХЕ), можна пояснити тим, що у цих назвах містяться уявлення про кольорові якості тих чи інших речовин, про що більш докладніше йшлося в іншій моїй статті [8:23-26]. Твори, обрані для дослідження, демонструють, як вживаються для кольорово-світлових позначень назви хімічних елементів у 20 творах 10 авторів французької художньої прози. Серед 1574 слововживань 25 термінів до досліджуваного в роботі явища увідходять 320 (20,33% від усіх вживань НХЕ) вживань 10 термінів, які розподіляються таким чином :

Or	205 (673)	Antimoine	2 (4)
Argent	90 (223)	Phosphore	2 (5)
Fer	6 (356)	Etain	2 (13)
Cuivre	6 (98)	Soufre	2 (14)
Plomb	4 (88)	Chlore	1 (4)

Наведені дані свідчать про те, що для зображення предметів або будь-яких явищ автори вживають іменник *or*. Але, якщо взяти до уваги, що цей іменник найчастіше вживається взагалі в усіх обраних для аналізу творах, то така ситуація не може вважатися випадковою. Слід звернути увагу на те, як співвідносяться між собою загальна кількість вживання того чи іншого іменника та його вживання у функції позначення кольору. Тут постає зовсім інша ситуація. Перше, на що треба звернути увагу, це високий показник вживання у функції позначення кольору іменника *argent* (40,80 % від усіх вживань), який за загальною кількістю вживань міститься після іменника *fer*, який автори для позначення кольору вживають лише у 6 випадках (1,69 % від усіх його вживань). Цей іменник поступається усім іншим за відсотком позначення кольору. За допомоги НХЕ автори зображують різні відтінки жовтого, чорного, сірого, білого, червоного, сіро-блакитного, жовто-зеленого кольорів. Треба наголосити на тому, що часто інформація, пов’язана з зображенням кольору, не має відповідників в українській або в російській мовах. Так, наприклад, у 5 випадках з 6, що містять іменник *fer*, перекладачі діють таким чином : українські переклади містять 2 лексико-морфологічні трансформації та 3 варіанти нульового перекладу; в російських перекладах ми знаходимо одну повну трансформацію, тобто повну граматичну заміну оригіналу із

лексичною заміною, лексико-морфологічна трансформація представлена двома випадками. Ще двічі автори вживають нульовий переклад. Лише в одному випадку (роман "Таємничій острів") переклади містять повний еквівалент до іменника *fer*. Відбувається такий переклад через вживання цього іменника у складі номенклатурної назви *oxyde de fer*: ... la couleur décelait la présence de l'oxyde de fer [9: 107]. У перекладах ми знаходимо на місці вказаної назви іменник *залізо* і номенклатурну назву *окисел жєлєза*.

Заналізований матеріал дає можливість напевно сказати, що НХЕ органічно входять до складу будь-якого тексту художньої літератури. Залежно від актуалізації того чи іншого аспекту слова ми знаходимо назви самих речовин, їхньої кількості, вироблених з цих предметів із кольором цієї речовини та різними метафорами й порівняннями.

Важливо, коли назва хімічного елемента опиняється поряд з назвами, які належать до інших лексичних угруповань, наприклад до кольоропозначень. В романі "Королі у вигнанні" автор розповідає про предмети інтер'єра за допомогою означень *blanc* та *or*: ... une clarté venait positivement de l'ordre des choses et se reflétait dans le grand salon égayé par la chaleur répandue des tapis et des calorifères, le mobilier Louis XVI blanc et or [10: 90].

У наступному прикладі вжиті одразу два іменники-НХЕ в аналізованій функції: De son bras où étincelle un brassard en soie bordé d'or et brodé de foudres d'or, un capitaine désigne [7: 64].

За допомоги іменника *or* А.Барбюс зображує одяг французького офіцера, при цьому, як ми бачимо, у першому випадку цей іменник виконує функцію додатка агенсу, у другому – означення.

Виступаючи в реалізації авторського наміру зобразити кольори або світлові якості предметів, НХЕ в реченні виконують різні функції, але 246 випадків відносяться до означення. Якщо співвіднести цей результат з загальною кількістю означень (1039), роль яких виконують НХЕ, можна зробити висновок, що позначення кольору є одною з найважливіших функцій НХЕ-означення. Якщо, однак, порівняти цей показник з усіма кольоропозначеннями, в ролі яких виступають НХЕ, то цей показник виявиться значно вищим (76,88 %). Враховуючи те, що найчастіше у функції кольоропозначення вживається іменник *or*, не є випадковим той факт, що його можна знайти у 171 випадку (83,41 % від усіх вживань цього іменника в указаній функції). Іменник *argent* виконує ту саму функцію у 62 випадках (68,89 % вживань у кольоропозначеннях). У 4 випадках означень вживаються іменники *fer* та *cuivre*, тричі – *plomb*, двічі – *étain*.

Другим за кількістю вживань є додаток агенсу, який виникає внаслідок того, що автори зображують, наприклад, одяг персонажів не за матеріалом, з якого його зроблено, а за дією, яка при цьому була виконана (*brodé, gallonné*,

broché тощо). Як відомо, переклад будь-якого слова, відтинку тексту або цілого тексту може відбуватися за допомогою морфологічної транспозиції, синтаксичної трансформації або лексичної модуляції. Ці види трансформацій можуть являти собою синтез одної з іншою або, як це трапляється в значно меншій мірі, вживатися усі разом.

Окремим варіантом перекладу є нульовий переклад. До цього слід додати випадки, в яких елементи оригіналу зберігають повністю свою первинну структуру. Тут слід наголосити на тому, що з іменниками-НХЕ позначеннями кольору та світла відбуваються усі зазначені перетворення, за винятком лексичної заміни.

Серед трансформацій домінуючу позицію займає морфологічний варіант такого перетворення. При цьому він відбувається з 4 іменниками (*or, argent, plomb, étain*), вжитими у функції означення. Морфологічна трансформація наявна в усіх випадках іменника *or* та становить 61,95 % (127 вживань) в українській мові та 57,07 % (117) – в російській, тобто більш ніж половина від усіх вживань. Підрахунок доводить, що іменнику *argent* таке перетворення притаманне в меншій мірі (38 вживань, або 42,22 % в українських перекладах, 43 вживання, або 47,77 % – в російських). Ось один з прикладів морфологічної трансформації: *Au loin les étang dans la plaine sombre ressemblaient à des plaques d'étain posées à plat sur le sol* [11: 93].

Ми бачимо, що автор утворює порівняння, в якому зображено ставки, які, на думку В. Гюго, схожі на платівки з металу під назвою *étain*. Сполучення цього іменника з іменником *plaques* є узуальним, тому істотним здається його переклад за допомоги морфологічної зміни іменника *étain*, що ми й бачимо в обох перекладах:

Вдалечині ставки на темній до-
лині були подібні до цинових платі-
вок, розложених на землі [12: 74].

Озера, разбросанные по темной
равнине, издали казались аккуратно
разложенными оловянными монет-
ками [13: 79].

Серед перекладів, які були зааналізовані, зустрічаються варіанти, коли будь-який випадок функціонування того чи іншого іменника перекладається з різних позицій. Наступний приклад з роману “Капітан Фракас” є випадком, який демонструє сказане: ... *les trois jeunes dames ... ont des galons en passementeries d'or sur leurs habits* [14: 100].

В російському перекладі ми знаходимо повний, з точки зору кореляції прийменник *de* + іменник/прикметник, відповідник, який містить транспозицію іменник/прикметник. Український перекладач зберігає іменник, але “вимушений” порушити його синтаксичну функцію через те, що уникає одного з елементів оригіналу (*позуміти*).

Но тут у трех молодых дам платья обшиты золотым позументом [15: 75]. Але три молоді пані, там у платтях, обшитих золотом... [16: 61].

Виконуючи переклади, автори потрапляють у ситуації, коли вони мають здійснити перетворення, в яких до морфологічного компоненту додається лексичний. Такі перетворення більше зустрічаються у російських (53 випадки), ніж в українських перекладах (49 випадків). На відміну від попереднього варіанту трансформації, ця трансформація відноситься до більшої кількості іменників (*or, argent, fer, cuivre* – в обох мовах і *plomb* – тільки в українській мові, *soufre* – в російській). Цікавим здається той факт, що перекладачі проявляють неоднакове ставлення до однакових лексичних одиниць. Так, іменник *or* перекладається за допомогою вказаної трансформації російською мовою частіше (35 випадків), ніж українською (29 випадків), а іменник *argent*, навпаки, українською мовою частіше, ніж російською: 16 та 13 випадків відповідно. В наступному прикладі з метою зображення кольору вживається іменник *fer*: *Ses yeux bleus si vivaces prirent des teintes ternes et gris de fer* [17: 41], лексичним відповідником якого *залізо* й *железо* така функція не властива. Однак переклади містять різний підхід їхніх авторів. В російському перекладі сполученню *gris de fer* відповідає лексико-морфологічна заміна у формі складного прикметника. Перекладач українською мовою уникає вживання будь-якого еквівалента іменника *fer*: *Його колись жваві сині очі набули тьмяного сірого відтінку* [18: 325]. ... *теперь они потухли, выцвели, стали серо-железного оттенка* [19: 195].

До лексико-морфологічних перетворень відноситься випадок заміни іменника *argent* - *le grand fleuve déroulé comme un ruban d'argent* [19:153], за допомогою якого Гі де Мопассан зображує річку, словосполученням в якому вжита гіперонімічна заміна цього іменника - *стрічкою полірованого металу* та *лентою свіжеочищеного металу* [21:169], що є прикладом суто авторського сприйняття змісту епізоду, в якому міститься іменник *argent*.

Аналіз обраної групи лексики демонструє, що НХЕ-кольоропозначення перекладаються з використанням синтаксичної трансформації обома мовами в 29 випадках, один з яких наведено далі. В наведеному уривку з роману "Виховання почуттів" вживається сполучення віддієслівного іменника (*miroitement*) з іменником *cuivre*, що й лежить в основі синтаксичного перетворення. *Alors passa devant eux, avec des miroitements de cuivre et d'acier, un splendide lanau ... des miroitements de cuivre* [22: 248].

Іменник *miroitement* в обох перекладах стає дієприслівником, а іменнику *cuivre* відповідають іменники *мідь* і *медь*, але у функції обставини способу дії. *В цю хвилину повз них проїхало, виблискуючи міддю і сталлю, прекрасне ландо...* [23: 198]. *В эту минуту мимо них проехало, сверкая медью, велико-тетное ландо ...* [24: 221].

Як відомо, переклад є явищем міжмовної комунікації, одною з рис якої є перекодування лінгвокультурних феноменів одної мови засобами іншої. Яскравим прикладом такого твердження можна вважати часткові синтаксичні трансформації, до яких відносяться зміни підпорядкування іменників-додатків, як це відбувається при перекладі роману “Втрачені ілюзії”. Ось уривок з роману, в якому для кольоропозначення вживається іменник *or*, що виконує функцію додатка агенса при дієприкметнику, вжитому в метафоричному значенні. *Hector Merlin était un petit homme sec..., ayant peu de vouloir, mais remplaçant la volonté par l'instinct qui mène les parvenus vers les endroits éclairés par l'or et par le pouvoir* [22: 326].

Як бачимо, однорідні додатки агенса стосуються дієприкметника *éclairé*, що й зумовлює таку функцію. Треба звернути увагу на розташування структурних компонентів речення, тому що в обох перекладах опущено еквівалент до дієприкметника, чому відповідні іменники змінюють синтаксичну функцію та стають непрямими додатками з рисами обставин місця. До того ж у перекладах зникає “сфект” позначення світла. *Гектор Мерлен... був маленький сухий чоловічок. ... позбавлений сили волі; а втім замість волі він мав інстинкт, що вказує всім пройдисвітам шлях до золота та влади* [23: 299]. *Гектор Мерлен ... был человек маленького роста, сухой, ... он был лишен силы воли, впрочем последнюю ему заменял инстинкт, указывающий всем проходимцам путь к золоту и власти* [24: 296].

Наступним видом трансформації, яка відбувається з НХЕ –кольоропозначеннями, є повна граматична, або морфо-синтаксична трансформація, за допомогою якої автори перекладають 16 (в українській мові) та 20 (в російській) випадків вживання НХЕ.

Характерно те, що такі перетворення відбуваються частіше з іменником *argent* (по 10 випадків обома мовами), ніж з іменником *or*. Щодо членів речення, то такі перетворення розподіляються таким чином :

	Укр. мова	Рос. мова		Укр. мова	Рос. мова
Підмет	—	2	Означення	—	2
Прямий додаток	2	2	Обставина	—	1
Непрямий додаток	1	1	Додаток агенса	13	12
Усього	3	5	Усього	13	16

З цієї таблиці видно, що, по-перше, повна граматична трансформація не поширюється на присудок ; по-друге, поряд з абсолютними даними, в російських перекладах повна граматична трансформація відноситься до 6 членів речення проти 3 в українських перекладах.

Цікавими можна вважати переклади обома мовами уривку, в якому вжи-

вається іменник *argent*, що виконує функцію додатка агенса. За допомогою вказаного іменника в романі “Капітан Фракас” зображено місячне проміння:

Cependant, sur la façade en retour, la lune qui se levait... glaçait d'argent ardoises violette du toit [14: 482].

Переклади демонструють протилежний підхід їхніх авторів. В російському перекладі ми знаходимо дієслово, однокореневе до іменника *argent* (ль *серебрила*), український варіант твору містить вже дієприслівник, готуючи таку форму, що позначає фонову дію. Морфологічна заміна одиниці ординалу веде до зміни синтаксичної функції у перекладі: в українському варіанті ми знаходимо обставину способу дії, в російському – присудок. Обидва варіанти утворюються внаслідок того, що перекладачі розглядають іменник *argent* разом з його контекстуальним оточенням.

Однако с бокового фасада взошедшая луна посеребрила своими мягкими лучами фиолетовые черепицы кровли [15: 371]. Але з-за будинку вже сходяв місяць, ... сріблячи фіолетову черепицю даху [16:341].

Останнє, що привертає увагу при розгляданні трансформацій, притаманних кольоровим позначенням, це вживання нульових перекладів. Такий вид трансформації торкається найбільше іменника *or* (8 та 13 випадків) та *argent* (5 та 3 випадки). Якщо торкнутися синтаксичного аспекту нульового перекладу, то слід зазначити, що його вживання відноситься, в основному, до означення (11 та 15 випадків) в якому вживаються іменники *or* (6 та 11 випадків), *fer* (3 та 2 випадки), *argent* (по 2 випадки). В романі “Тартарен Тарасконський” А. Доде розповідає про породу коней, вживаючи її назву та характеризуючи тварин з точки зору кольору (*gris de fer*): ... même, de loin quelques jolies filles d'Arles sur de petits chevaux de Camargue gris de fer [25: 35].

Враховуючи відсутність повного еквіваленту до вказаного сполучення, автори перекладу відтворюють тільки першу його частину, внаслідок чого втрачається частина інформації першотвору: *Приїхало навіть кілька гарненьких юних арлезіанок на сірих камарзьких кониках* [26: 33]; ... *даже хорошенькие ... девушки из Арля, сидевшие за спиной у своих кавалеров на крупах серых камаргских лошадей* [27:24].

В одному з епізодів роману “Капітан Фракас” Т.Готьє розповідає про деякі елементи одягу, вживаючи сполучення *galon d'or faux*: ... le manseau qu'il me laissa n'était que de serge avec un galon d'or faux [14:376].

Враховуючи те, що в мовах перекладу немає повних відповідників до сполучення *or faux*, автори перекладу переходять від еквівалентності на рівні слова до рівня сполучення. Таким чином, в українському перекладі цьому сполученню відповідає іменник *юзолота*, до якого додано зміну синтаксичних функцій: російський перекладач не знаходить відповідника до всього сполучення та перекладає тільки другу його частину: ... *плащ, який лишився*

нього, з простої саржі, позолота на галунах – фальшива [16:264]; плац, который он мне оставил, был из подкладочной ткани с мишурным орнаментом [15:288].

Заналізований матеріал доводить, що нульовий переклад іменників-НХЕ, які позначають різні кольори, може відноситися, наприклад, до додатків агенса, як це відбувається в наступному випадку: De son bras où étincelle un brassard en soie bordé d'or et brodé de foudres d'or, un capitaine désigne... [7:64]. Як ми бачимо, в оригіналі роману “Вогонь” повторення іменника *or*, на нашу думку, має стилістичний характер: здається, автор хотів підкреслити багатство вбрання офіцерів, на відміну від умов перебування простих солдатів. Але аналіз перекладів обома мовами демонструє ситуацію, коли повтор цього іменника уникнуто, що можна вважати як деяку зміну змісту оригіналу. Обидва перекладачі не вживають еквівалент до іменника *or* у функції саме додатка агенса: *На рукаві капітана виблискує шовкова пов'язка з вишитими золотими блискавками* [28:49]; *На руке у капітана сверкает широкая повязка с вышитыми золотыми молниями* [29:42].

В роботі було здійснено спробу проаналізувати можливі трансформації, що відбуваються з іменниками-назвами хімічних елементів при перекладі художніх творів, розглянуто причини таких перетворень та звернуто увагу на вплив авторського сприйняття на ті або інші трансформаційні зміни. Слід додати, що ця лексика вживається для кольоропозначень у 20,33 % від усіх 1574 випадків. При цьому 168 випадків перекладів українською мовою становить морфологічна трансформація (52,5% усіх кольоропозначень), в російській мові той самий показник становить 164 випадки (51,25%). Якщо взяти до уваги кількість морфологічних трансформацій кольоропозначень серед усіх варіантів таких перетворень, то для української мови цей показник становить 21%, для російської – 20,63%. Найбільші показники відносяться до лексико-морфологічних перетворень НХЕ у функції кольоропозначень. Серед загальної кількості цієї трансформації (67 та 73 випадки в українській та російській мові відповідно) ті, що торкаються кольоропозначень, становлять 49, або 73,13% від загальної кількості морфологічних трансформацій та 53, або 72,60% для українських та російських перекладів відповідно. Очевидно, це можна пояснити тим, що саме така трансформація може вважатися ядерною (у відсотковому еквіваленті), тому що саме вона є тим засобом перекладу, який компенсує різницю між мовою оригіналу та обраними мовами перекладу, а також розкриває систему засобів кольоропозначень в мовах перекладу порівняно з французькою мовою.

Гак В.Г. Прагматика, узус и грамматика // Иностранные языки в школе. 1982. - № 5.

2. Сазонова Т.А. Прагматическая направленность сложных слов в художественном тексте // Прагматика и стилистика: Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М.Тореза. – 1985. – Вып. 245.
3. Жоль К.К. Мысль, слово, метафора. – К., 1984.
4. Никитин М.В. Лексическое значение в слове и словосочетании. – Владимир, 1971.
5. Орлов В.В. Золото як символ у французькій оповідній прозі XIX ст. // Філологічні проблеми зарубіжної літератури XVIII-XIX ст.: Зб. наук. праць. – Одеса, 1996.
6. Казакова Т.А. Коммуникативно-прагматические основы художественного перевода: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1989.
7. Barbusse H. Le feu (Journal d'une escouade). – М., 1953.
8. Орлов В.В. Об одном из вариантов отражения цвето-световых характеристик действительности в художественной прозе // Мова.-№. 3-4.- Одеса, 1999.
9. Verne J. L'Île mystérieuse. – Р., s.a.
10. Daudet A. Les rois en exil. – М., 1979.
11. Hugo V. Quatrevingt-treize. – М., 1978.
12. Гюго В. Дев'яносто третій рік / Пер. з франц. О.Кривинюк, Л. Комарової Х., 1932.
13. Гюго В. Девяносто третий год. / Пер. с франц. А.Жарковой. – М., 1987.
14. Gautier Th. Capitaine Fracasse. – М., 1965.
15. Гюты Т. Капитан Фракасс / Пер. с франц. Н.Касаткиной. – М., 1983.
16. Гюты Т. Капитан Фракас / Пер. з франц. П.Федосенка. – К., 1987.
17. Balzac O. de Père Goriot. – Р., 1966.
18. Бальзак О.де Батько Горіо / Пер. з франц. С. Старинквич // Шуани. або Брестань 1799 року; Батько Горіо. – К., 1976.
19. Maupassant G. de Bel-Ami. – М., 1974.
20. Мопассан Г.де Любимый друг: Львів, 1982.
21. Мопассан Г.де Милый друг: – Ташкент, 1956.
22. Flaubert G. Education sentimentale. – М., 1962.
23. Флобер Г. Виховання почуттів / Пер. з франц. Дм. Паламарчука. // Твори в двох томах. – Т.2. – К., 1987.
24. Флобер Г. Воспитание чувств / Пер. с франц. А. Федорова. – М., 1983.
25. Daudet A. Tartarin de Tarascon. Tartarin sur les Alpes. – М., 1948.
26. Доде А. Тартарен Тарасконський. Романи. – К., 1986.
27. Доде А. Необычайные приключения Тартарена из Тараскона. – М., 1980.
28. Барбюс А. Вогонь. Роман. Оповідання / Пер. з франц. М. Терещенка.-К., 1969.
29. Барбюс А. Огонь: Дневник взвода / Пер. с франц. Д.Парнаха. – М., 1982.